

Havza Kalkınma Birliklerine Doğru... ÜLKEYE YENİDEN BAKMAK

Prof. Dr. Metin SÖZEN
ÇEKÜL Vakfı Başkanı

Anadolu'da, tarihinin her evresinde, bu topraklara yerleşmek isteyen toplumların izledikleri yol, seçtikleri yerler zaman akışı içinde gözden geçirildiğinde, yoğunlaşma noktalarının nedenleri araştırıldığında, **“doğanın sunduğu olanaklar”**, yer seçiminde öncelikli neden olarak karşımıza çıkıyor. İnsanla doğa arasındaki bu ilişki bugüne kadar kesintisiz sürmüş, doğanın zorlandığı noktalarda yanlışlar kısa zamanda varlığını duyurmuştur.

Bu büyük denge, doğruları bulmada gösterilen özen, kentlerin, tüm yerleşmelerin yaşam öykülerine de yansımış, gelişme süreci büyük bir deneyim olarak nitelenmiş, mutluluğun artması **“doğaya saygıyla”** ölçülür olmuştur. Böyle bir uyumu çağlara yayarak sürdüren toplumlar, uygarlık tarihi içinde yerlerini farklı kılmayı bilmişlerdir. Çeşitliliğe dayanan zenginliğiyle Anadolu, her dönemde uygarlık tarihine sunacak farklı yeniliklerin yaratıldığı özel coğrafya olmuştur.

Günümüzde **“yeniden yapılanma”** tartışmalarını sürdürenler, kentlerin kilitlenme noktasına gelmesinin nedenlerini doğa-insan ilişkisinin zorlanmasına bağlayanlar, bir bakıma bunu geçmiş doğrulardan kopmanın bir işareti olarak da görmektedirler.

Artık kentler, **“yeniden tanımlanmaya”**, değişik ölçekte ilişkiler ağı içinde değerlendirmeye uğramaktadır. Böyle bir süreçte en yakın noktadan başlayarak küçük büyük her yerleşme, birlikte yaşayabilmek için kaçınılmaz varlık olmaktadır. Tek başına ayakta durma yolunu seçenlerin geleceği ise, kuşkuyla karşılanmaktadır.

Dünyadaki benzer gelişmeleri-tartışmaları bir yana bırakarak kendi yerleşme tarihimizin doğrularıyla yola çıkarsak, eski dengelerin hızla bozulduğunu, her topraktan kopuşun toplumsal yapımızı sarstığını, ister istemez bu arada kendilerini **“büyük kent”** olarak niteleyen yerleşmelerin de özgün varlıklarını taşıyamaz duruma düştüklerini, böylece tüm coğrafyamızın hiçbir savaşta görülmeyen kimlik yitmesine uğradığını hep birlikte yaşayarak gördük. Bu yanlışlığı toplumumuz, yarım yüzyıl içinde başarmış gözüküyor!..

Şu anda yanlıştan dönmenin sınırında duruyoruz. Gidenlerin öneminin bilincinde değiliz. Gidenlerin geri getirilemez değerler olduğunu bilseydik, inatla sürdürülen yanlışlardan bazı kesimler dönme cesaretini gösterirlerdi. Hiç kuşkusuz böylesi yoğun yanlışlar bir **“karşı güç”** yaratacaktı. Aklın, birikimin, bilimin verilerinin de gündem oluşturmasını isteyenler çıkacaktı. Gidenler gitmiş olduğundan, kalan doğrular da artık farklı bir noktadan varlık nedenlerini yeniden kanıtlamayı deneyecekler.

Bizler, doğanın sunduğu değerlere doğru cevap vermenin yolundan ayrılmayan yerleşmeleri dikkate alarak ülkeye yeniden baktığımızda, birlikteliği yeniden egemen kılmaya çalıştığımızda, dayanışmaya dayalı **“yeni güç odakları oluşturmanın”** kaçınılmaz olduğunu görüyoruz. Ülke bütününe giden bu yolda, köyleri kentleri sarıp sarmalayacak yapıyı Anadolu coğrafyası açık bir biçimde bizlere sunmakta, zaman yitiren yapay yaklaşımlardan uzaklaşmamızı beklemektedir.

Toprağın altında ve üstünde günümüzün bilinen tüm yerleşmelerini ülke bütününde birlikte tanımaya çalıştığımızda, suların ve geçit veren dağların, uygarlık tarihinin tüm evrelerine gönderme yapan öncelikli yaşam alanları olduğunu görürüz. Bu yaşam alanlarında yoğunlaşan birikimlerin ve zenginliklerin bizlere sunduğu doğrular ise, günümüz dünyası için de “**çıkış yolları**” içermektedir.

Yıllardır bizler, bu nedenle bölge ve ülke bütününe giden yolda, geçmişin doğadan kaynaklanan yerleşme ve kültür tarihinin verilerinin, yeni gündemin kaçınılmaz girdisi olarak değerlendirilmesini istiyoruz. İyi tasarlanmış, sınırları geçmişin verileriyle çizilmiş “**havzaların**”, ortak değerlerin öncülüğünde bir yeniden kalkınma, göçü önleme projesi olarak ülke gündemine ağırlığını koymasını bekliyoruz.

Ayrıca bunu kaçınılmaz kılan nedenlerin başında, “**çevrenin**” artık büyük sorun olarak dünyanın ana gündemini oluşturması gelmektedir. Su kirlendimi, hava içimize çekemeyeceğimiz kadar niteliğinden uzaklaştımı, ne toprak kalır ne de altındaki ve üstündeki değerler. Kaynaktan döküldüğü yere kadar sularımızı güvenlik altına alamıyorsak, etrafında ürettiğimiz her şey ömrümüzü kısaltmakta, bizleri bilmediğimiz sonuçlara götürmektedir. İşte bu ve benzeri nedenlerle havzalar, hepimizi “**birlikte düşünmeye**”, “**birlikte önlem almaya**” çağırılmaktadır. Günümüzün yapay il sınırlarını aşan böylesi bir durum, yeni tasarım ve örgütlenmeleri gerektirecek bir düzenlemeyi beklemektedir.

Sorunlar her geçen gün hızla büyüdüğünden bu aşamada, bilinen doğrular kadar yeni verilere dayanan bilimsel çalışmalara, eldeki yasalar doğrultusunda zaman yitirmeden ortak çabalara, ülke bütününden havzaya yönelen “**bütüncül bakış açılarına**” dünden daha çok gereksinim duyulmaktadır. Bunu anlamak için, bir gün içinde gazetelere yansıyan yazı ve haberlere bakmak bile yeterli olabilir.

Hiç kuşkusuz bu sürecin de bir geçmişi var. 1975 yılında “**İstanbul’dan Amasra’ya Kültür Yolu**” başlığını taşıyan kültür havzaları oluşturma girişimimiz, 1990’da ÇEKÜL Vakfı’nın “**Havza Ölçeğinde Koruma**” politikalarını ülkenin değişik bölgelerinde gündeme getirmesiyle farklı bir boyut kazanmış, ardından “**Tarihi Kentler Birliği**”nin buluşmalarının ana konularından biri olmuştur. Biraz gecikmeyle olsa bile bugün gelinen nokta sevindiricidir.

Geçen 15 yıl içinde havza ölçeğinde koruma çalışmaları belirli bir ivme göstermiştir. Önce “**Akseki-İbradı**”, “**Küçük Menderes**” havzalarında değişik kesimler bir araya getirilmiş, bunu göller çevresindeki “**Van**” ve “**Yalvaç**” odaklı girişimler izlemiştir. Çok yönlü tasarımı içeren Kelkit Irmağı’nın belirlediği Kelkit Havzası’nda yer alan 5 il, 16 ilçenin tüm kesimlerinin katıldığı ÇEKÜL Vakfı’nın öncülüğünde oluşan “**Kelkit Platformu**” ise, kısa sürede “**Kelkit Havzası Kalkınma Birliği**”ne dönüşmüştür. Ülke gündeminde ağırlıklı yerini alan bu birliktelik, yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur.

Şu anda İçişleri Bakanlığı’nın çıkardığı yeni yönetmeliğin ışığında “**Batı Karadeniz**”, “**Doğu Karadeniz**”, “**Yukarı Fırat**”, “**Elmalı-Kaş-Kalkan-Finike**”, “**Bakırçay**” gibi havzalarda, doğal-tarihsel-kültürel varlıkların korunmasını, kalkınmanın bu birikimlerden güç almasını hedefleyen çabalar çok yönlü bir dayanışmaya dönüşmekte, her havza kendi koşulları içinde “**önceliklerini**” belirlemektedir.

Sorunlarını, bilgi birikimi ve özverili katılımlarla çözmeye alışmamış toplumumuzda, böylesi kısa-orta-uzun dönemli hedefleri içeren çabaların somut sonuçlara istenilen sürede ulaşması

güçlükler içerse de, ilk denemeler umut vericidir. Belki bunda, kalıcı değerlerimizin bir bölümünü büyük savurganlıkla yitirmiş olmamızın uyarıcı rolü etkili olmuş olabilir. **“Hemşehrilik”**, **“yurttaşlık”** kavramlarının havza bütününde tekrar yeşermeye başlaması, yeni yaratmalara, tıkanmış noktaların açılmasına katkı sağlaması, özendirici bir ortamın ilk işaretleri olarak nitelendirilebilir.

Giderek dünya toplumları içinde saygın yer almanın yolu da, uygarlıklar ülkesine özenli **“yaklaşmaktan”**, onu sağlıklı **“yaşatmaktan”**, bütününü doğru **“değerlendirmekten”** geçmektedir.

Havzalara bu anlamda gündem oluşturmak, **“geleceğe yaşam hakkı tanımak”**, **“geleceği düşünmek”** demektir...